

Теоретико-літературні поняття в проєкції проблеми формування читацької грамотності учнів 5-6 класів

*В. І. Пахаренко, доктор філологічних наук,
професор, провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури*

Усвідомлене розуміння учнями мистецької своєрідності художньої літератури, ідентифікації її серед інших типів текстів, глибоке засвоєння теоретико-літературного інструментарію – важливий аспект розв'язання проблеми формування читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках літератури, що досліджується в межах планової теми «Навчально-методичне забезпечення формування читацької грамотності учнів 5–6 класів гімназії у процесі вивчення української літератури» (2021–2023). Ефективність цього процесу досягатиметься за умови врахування певних чинників, зокрема актуалізації та поглиблення здобутих учнями знань із теорії літератури; достатньо повного розкриття сутності теоретико-літературного поняття; доступності для учнів-читачів певної вікової групи; цінності для осмисленого розуміння ідейно-художнього змісту твору; забезпечення основи для вироблення практичних умінь і навичок; поступового ускладнення навчального матеріалу на кожному етапі шкільного курсу літератури. Процес осягнення учнями теоретико-літературних понять передбачає такі етапи: спостереження над певними літературними явищами у процесі роботи над текстом, визначення дефініції, поглиблення розуміння сутності поняття на прикладі інших творів.

Модельні навчальні програми з літератури для 5–6 класів НУШ (за науковою редакцією Т. Яценко) орієнтують на вивчення понять про мистецьку природу художнього слова, про художній твір (первинні уявлення про жанри, композицію, художні засоби тощо). Так, у підручнику української літератури для 5 класу НУШ (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук), презентовано навчальний матеріал, що сприятиме поступовому формуванню в учнів читацької грамотності в процесі опрацювання понять із теорії літератури. Для початкового ознайомлення із поняттям «художня література» запропоновано відповідне віковим особливостям п'ятикласників його спрощене визначення (як-от: «художня література – це творче змалювання світу за допомогою словесних образів»). Учні мають змогу усвідомити, що творче змалювання є оригінальним, неповторним і досконалим. У процесі формування понять про образи зацентровано на тому, що за їх допомогою митець показує якийсь узагальнене явище, але конкретно, зримо та емоційно виразно. Для усвідомленого розуміння поняття метафори, що є для учнів цього віку найскладнішим, запропоновано актуалізувати їхній життєвий досвід – зримо уявити кожен із образів, що сприятиме їхньому розумінню перенесення ознаки за певною схожістю. Використання засобів візуалізації в допоможе школярам зрозуміти, як метафори ілюструють ігрову природу мистецтва. Отже, процес формування читацької грамотності учнів-підлітків буде ефективним за умови розроблення цілісної і послідовної системи їхньої теоретико-літературної підготовки.